

Irvin Lukežić
PUČKI TEATAR U GRADIŠĆU

mr. Irvin Lukežić, Pedagoški fakultet, Rijeka, stručni članak, Ur.: 18. lipnja 1992.

UDK: 886.2(436.17)-292

U članku se donosi kraći prikaz razvoja pučkoga teatra kod Hrvata u Gradišću na temelju novinskih izvještaja.

Gradišćanski su Hrvati kao posebna etnička grupa već gotovo pola milenija prisutni na graničnom području između mađarske i njemačko-austrijske kulturne sfere, uporno odolijevajući jakom pritisku većinskih naroda i ljubomorno čuvajući vlastitu duhovnu baštinu. Odnosi se to u prvom redu na samosvojnost jezika, odnosno, domaćega govora i pisane riječi budući da oni tvore temeljno uporište razvoja zajeničke svijesti i budućnosti svakoga naroda. Nažalost, posljednjih nekoliko decenija proces integracije austrijskih "Krowodn" u njemačku kulturu toliko je uznapredovao da sve više postaju manjina koja iščezava a tako pomalo nestaje i njihov jezik. Nisu tome uzrokom samo moćni mediji ili austrijski školski sustav nego podjednako tako i sami Hrvati koji zbog vlastitog društvenog prestiža dobrovoljno prihvaćaju tihu asimilaciju.¹ Slična situacija trenutno vlada i u susjednoj Mađarskoj, gdje se u nekada potpuno hrvatskim selima vrlo rijetko može čuti slavenska riječ.

U tako nepovoljnim okolnostima odlučujuću ulogu u očuvanju narodnoga kolektiviteta imaju seoske pozornice koje od početka ovoga stoljeća predstavljaju značajan oblik kulturno-prosvjetnog rada među Hrvatima u Gradišću. Organiziranje kazališnih predstava po gradišćanskim selima zapravo je nastavak starije tradicije srednjovjekovnog pučkog teatra i liturgijske drame. U pravilu su to bile spontane teatralizacije, nastale u vrijeme praznika ili crkvenih svetkovina (božićne i uskršnje igre). O svemu tome, međutim, nemamo pouzdanih podataka.

¹ Martin Pollack, "Austrijski put" (epilog o manjini koja nestaje), *Gordogan IX*, br. 23–24, siječanj–travanj 1987, str. 63–69.

Dvadesetih godina ovoga stoljeća kazališne igre izvodile su se na improviziranim pozornicama u seoskim gostionicama i župnim dvorovima. Priređivači ovih predstava bili su obično lokalni entuzijasti, učitelji i župnici, a izvođači domaća srednjoškolska omladina i đaci. Ponekad bi u predstavi, dapače, sudjelovalo čitavo selo. Publika je takve priredbe prihvaćala s dirljivim oduševljenjem, pozorno prateći svaku točku programa i nagrađivala ih burnim ovacijama.

Pogledajmo, primjerice, nastup jedne kazališne družine u Belom Selu sredinom kolovoza 1923. godine. Naime, "18-oga i 19-oga augustuša su bili selske učenice sridnji škol, ter belo selski djaki predstavljali sledeće žive kipe i šalnu igru. 1. živi kip 'Bojni spominak' predstavljen od Rize Ratzenböck i Mihe Buczolicaha. Na početku su Johanna Retzenböck na klaviru, Ive Kummer ter Jure Hiltinger na gusla marš igrali. Za tim sej' zastor kazališta odkril i pred nami vidimo krasnoga, kod snig beloga angjela (Anna Schoeps) držec va ruki biel trak s napisom: 'Udes' (Bestimmung). Kad angjela iznenadjeno gledamo, nam nujno tihi glasi klavira udru va uših a angjel nekoliko korakov najper stupi i kad se za njim zastor sakrije, počne miljahnim glasom jačit pevku 'Udes'. Pri drugoj štrofi odkrije se opet zastor kazališta i presenetjeno zagledamo lip, ali jako turoban kip. Jedna kruto tužna vila stoji pred nami (Riza Ratzenböck) na lipo nakitjenom kazalištu. Livu ruku na serci, va desnoj ruki lovorovu kitu derži verhu nje nogami ležečega, mertvoga vojaka. Oči nam s zamaglenu, lice nam suze poljivadu. Kip skrsne. Za vim turobnim kipom sledu vesele jačke od Anne Schoeps i Franje Werdenicha. Po tom predala se j' šalna igra: 'V pervom razredu'. Prvi ovoj igri je bilo pleskanja i smiha da je vsa dvorana (Saal) neg glušala. Kako ne, kad su naši djaki Mate Roth, Franjo Werdenich i Štefe Buczolicah njevu ulogu s takvom završenošću i tako istinito igrali, kot kad bi bili učni glumci. Hvale vridno igrali su još Henrik Schoeps, Marica Buczolicah pak Miho Buczolicah, dalje Ive Weldšich i Franjo Holicsek. Zadnjič je bil šalan kip imenovan 'Pepita Foxtrott'; predstavljen od Marice Buczolicah ter Henrik Schoepsa. Bilo je smiha. Dvorana u velikoj krčmi je bila s gosti nabita vsaki je moral spoznat da smo va našem selu još malo ovako ugodni zabavov imali, kot ove dva večeri, ar zaista završenost i istinitost igre naši djakov je prelazila i najviša očekivanja. Urednik igre su bili: gosp. Roza Schoeps pak Štefe Buczolicah školnik. Osebužno veliku hvalu su si zaslužili g. Rosa Schoeps s njevom neutrdljivošću. Dohodak igre će se pohasnovat na bojni spominak." ..12..

U to vrijeme pojavio se, međutim, jedan izuzetno značajan problem. Svako veće i razvijenije gradišćansko selo imalo je aktivna pjevačka društva, omladinska junačka i katolička udruženja, sportske klubove ili barem dobrovoljnu vatrogasnu četu. Ova društva nastojala su, pored svoje osnovne djelatnosti, nekoliko puta godišnje organizirati zabavne priredbe na kojima bi uz muzički program izvodila i kraće kazališne igre. Ali, odakle nabaviti hrvatske igrokaze? Nije bilo ni domaćih dramskih komada niti odgovarajućih prijevoda koji bi se mogli upotrijebiti za takvu svrhu. Trebalo je, dakle, stvoriti onakav kazališni repertoar koji će biti blizak seljaku i zadovoljiti njegove kulturne potrebe.

Martin Meršić mlađi, u to doba kapelan u Velikom Borištofu, među prvima se poduhvatio tog važnog prevodilačkog zadatka. Meršić je sustavno počeo prevoditi mađarske seljačke igre s pjesmama "i časom ih prevodi cijelu malu knjižnicu i tako oskrbi u onom prelaznom času našega kulturnoga života u novostvorenom Gradišću naše seoske pozor-

² *Hrvatske novine*, glasnik gradišćanskih Hrvatov, I. leto, Wien (glavni odgovorni urednik, vlasnik i nakladnik dr. Lovre Karall), br. 35, 1. IX. 1923, str. 3. Domaći glasi.

nice ozbiljno s kazališnim materijalom. Te igre i jačke, uzete iz života mađarskoga sela - u tu dob vrlo spodobnoga našoj seoskoj okolini - privlačile su svude kao magnet, i zabavljale kroz desetljeća naše ljude. A ča je osobito značajno za literarnu skušenost Martina Meršića, one su bile i u stilističnom pogledu bez prigovora." ..13..Njegovsuprimjekasnijislijedilim drugi gradišćanski književni djelatnici, prevodeći igrokaze sa slovenskog, njemačkog i rus-kog jezika ili stvarajući *prepise* (adaptacije) iz hrvatske književnosti.

Osim prevodilaca, vremenom se pojavljuje čitav niz domaćih kazališnih pisaca čija djela također postaju vrlo popularna i rado gledana po gradišćanskim pozornicama. Oni su često glumački diletanti i sami nastupaju u svojim komadima. Tako, primjerice, za božićnih priredbi u Filežu 1939. godine izvodi se kraća igra Franje Šatovića pod naslovom "Ljubav", kratka šala Štefe Brezovića "Na morju" i šala Ferija Sušića "Seljak=profesor". Sva trojica ujedno igraju kao amaterski glumci. ..14..Uprijeratnomkorpusuoriginalnihscenskih komada po svojoj se kvaliteti izdvajaju jedino radovi Tome Bedenika koji je napisao alegoričnu dramu po dubrovačkome uzoru "Oganj" ..15.igrokažDomaćazemlja".

Ignac Horvat je poslije drugog svjetskog rata objavio dramski igrokaz "Škojnik zvonar" (1949), koji obrađuje temu iz hrvatske gradišćanske prošlosti i tragičnu sudbinu učitelja Štefe Ginzlera, i dramu iz seoske problematike "Brate, ostani doma" (1950). Sličnim se problemima bavi drama P. dr. Augustina Blazovića "Hiža Drašković" i vrlo uspjela komedija "Koliko smo, to smo". Godine 1960. izašla je iz tiska Blazovićevo misterijum-drama "Noe", koja po općem mišljenju kritike predstavlja jedno od najuspjelijih ostvarenja gradišćansko-hrvatske književnosti. ..16...Međudramamakojetiraju lokalnugradišćansku povijest valja spomenuti tragični igrokaz fileškog nadučitelja Franje Palkovića "Stanićeva Dorica". ..17...

U žanrovskome pogledu mogli bismo gradišćanske dramske komade podijeliti na igrokaze za omladinu, vjerske igre i igrokaze za djecu. Prvoj skupini pripadaju komedije (šalne igre), povijesne drame (historične igre) i igrokazi iz seoskoga života (seljačke igre).

³ *Hrvatske novine*, XXIV, br. 37, 14. septembar 1963. Msgr. Martin Meršić ml.

⁴ *Hrvatske novine*, XVIII, br. 1, 6. I. 1940. Djačke predstave u Filežu.

⁵ Ova jednočinka objavljena je u "Hrvatskim novinama", II, br. 24, 21. travnja 1923.

⁶ "Misterijum drama P. dr. Blazovića 'Noe' uzima sasvim posebno mjesto u ovoj skupini. Ona je jedna od najozbiljnijih i najboljih dramov u našoj književnosti. Ona se nije ođaljila od nas u sadržaju naših lokalnih problemov, a istodobno ulazi u sveopću problematiku, ka se tiče sela i varoša i svih slojev naroda. Problematika dramov 'Brate, ostani doma', 'Hiža Drašković' i 'Koliko smo, to smo', a još i kratke pripovijesti 'Marica Banović' od Ivana Lubića (pseudonim) je u konturi nabačena u riča Kama (I. čin, 3 prizor) i Marte (I. čin, 5 prizor), ki su za sve one, ki ostavu svoje selo 'svoj brig sinaiski', pak se gubu u tudjem i objlubu tako tudje navike i život i moral (uglavnom loši), da svoje praiskono i izvorno preziraju i mrzu. To su tragične argumentacije svih onih ki misle, da selo znači neodgojitost, bezinteligentnost i smrad, ki mislu, čim ukusu malo varošku 'kulturu' da je naša seoska kultura 'barbarska' i malena. Najgušće dodje ov prezir i umalovažavanje iz nepoznavanja svoje vlastite kulture i pohlepnoğ žudjenja za tudjim, ko se čini boljim, većim i lipšim od naše seoske kulture. Najbolje povrgava ove nazore ravno drama 'Noe', ka je vješto razumila postaviti na pozornicu sveopće probleme, problem ljubavi, obitelji, moralne pokvarenosti i moral jednog pravog i izdržljivog čovjeka, ki u grišnom velegrađu, ki je svojim zvonkćim zlatom, površnim sjajem i čarom zaslipio i omamio kotrige do tada bogabojeće obitelji, razumio pronajti put k Bogu i svojemu spasu. S ovom biblijskom temom je P. dr. Blazoviću uspjeło pronajti put i dati smir razvitku naše buduće drame. Ova drama dokaziva da i mali narodi, čak i manjine učestvuju u razvilku sveopće kulture i da se mi ne moremo izdvojiti iz ove ograničene kulturne cjeline. Drama 'Noe' zauzima sa svojom izvrsnom konstrukcijom i originalnim sadržajem u našoj literaturi, jedno od prvih mjestov." v. Nikola Benčić, članak o drami "Noe", *Hrvatske novine* br. 11, 16. III. 1963.

⁷ Palković, rodom iz Štikaprona, u drami je obradio tužnu sudbinu jedne štikapronske seljačke djevojke koju su 1683. oteli Turci. Igrokaz je s velikim uspjehom izvoden na gradišćanskim seoskim pozornicama (godine 1961. predstavljen je devet puta u Filežu i dva puta u Štikapronu).

Drugu skupinu sačinjavaju komadi koji se izvode u božićnim i drugim vjerskim prigodama. Ovo isto tako vrijedi i za dječje igrokaze.⁸

Unatoč teškoj konkurenciji filma i televizije, kazališne igre u Gradišću tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina doživljavaju polagani napredak.⁹ Zahvaljujući prvenstveno velikom i samoprijegornom trudu domaćih školnika i svećenika, tradicionalna institucija seoske pozornice sve više postaje omiljeno rodoljubno okupljalište ove male ali ponosne etničke zajednice. U vrijeme božićnih svetkovina, poklada i uskrasnih blagdana na seoskim se scenama i danas izmjenjuju živahni prizori djela domaćih i stranih pisaca, upravo onako kao što se to činilo prije nekoliko decenija.

⁸ Tako se, primjerice, 1960. godine spominju u jednom oglasu sljedeće dramske igre: a) igrokazi za omladinu (velike igre): 1. Čizmar kot duh, seoska igra u 4 čini, 24 uloge; 2. Pastorak, seljačka igra u 4 čini, 29 ulogov; 3. Liktorove kćeri, šalna igra u 2 čini, 27 ulogov; 4. Vino, seoska igra u 3 čini; 20 ulogov; Seljaki u varošu, šalna igra u 2 čini, 7 ulogov; 6. Barun Trenk, historična igra u 4 čini, 20 ulogov; 7. Četvrta zapovid, igrokaz u 3 čini; (manje igre): 1. Kade je medja, vesela igra u 3 čina; 2. Prošci, prizor iz "Prigorske svadbe"; 2. začarani kinč, šala u 1 činu; 4. Jedna čaša kave, vesela igra u 1 činu; 5. Prošnjak u neprilici, šalna igra u 1 činu; 6. Ljubav u lozi, 3 godanja; 7. Krstitke, vesela igra u 2 čina; b) Vjerske igre: 1. Majka božja govori svitu, pobožna igra od Fatime; 2. Oganj na nebu, božićna igra u 1 činu; 3. Majkino Očenaši, pobožna igra u 3 čina; 4. Paul Nolanski, biskup, vjerska igra u 3 čina; c) igrokazi za djecu: 1. Črljenkapica, igra u 3 slike; 2. Dolazak Sv. Mikule, igra u 3 čini; 3. Čudno drivo, igra u 3 čini; 4. Betlehemski čuvar, igra u 3 čini i 5. Tri krajji, igra u 4 čina. Sve igre mogu se naručiti kod Čenar Aladar, Volksschule Unterpullendorf, Bglj v. *Hrvatske novine*, XXI, br. 20, 12. novembar 1960. str. 3, Oglas.

⁹ "Pozornice - važan kulturni faktor", *Gradišće* (kalendar) 1975, str. 44—47; "Naša pozornica - naša narodna učiteljca", *Gradišće* 1976, str. 33—36.

ZUSAMMENFASSUNG

Irvin Lukežić

Volksteather in Burgenland

Der Artikel bringt aufgrund der Zeitungsberichten entstandene Analyse eine kürzere Entwicklungsdarstellung des Volksteathers der Kroaten in Burgenland.